

Peçenek Tarihinin Dönüm Noktası: 1091 Lebounion Savaşı ve Bu Savaşın Türk Tarihi Açısından Önemi

Asım Korkmaz*

Giriş

Peçenekler; Türkistan, Karadeniz'in kuzeyi ve Balkanlarda yaşamış olan bir Türk boyudur.¹ Orta Çağ'ın muhtelif kaynaklarında farklı adlarla tarihe not düşülen Peçenekler, göçebe hayat tarzlarını göç ettikleri sahalara taşıdılar. Anavatan Türkistan'da kuzeyden Kuman-Kıpçaklarla; doğudan hem Kuman-Kıpçaklar hem de Uzlarla komşuydular. Bu boylar, onların doğuya gitmelerini engelliyorlardı. O nedenle Peçenekler, batıya doğru ilerleyişe geçtiler.² Ayrıca anavatanda benzer bir yaşam koşullarında yaşayan bu boylar, temel geçimleri hayvancılık olduğu için hayvanlarını otlatmak için uygun yerleri aramaktaydılar. Bundan dolayı, sürekli rekabet halindeydiler. Daha ideal bir yer bulma gayesiyle Peçenekler, batı istikametinde göç ettiler ve Karadeniz'in kuzeyindeki geniş bozkırlara geldiler. Diğer bir ifadeyle, Türk boyları arasındaki uygun yaşam koşulları arama hedefi, Türkistan'dan başlayıp Avrupa'ya uzanan ve yıllarca süren geniş kapsamlı göç zincirine neden oldu. Bu göç dalgasını Urfalı Mateos, "*Yılan milleti (Kaylar) hareket edip Khardeşler'i (Kunlar) önlerinden sürdüler. Göç eden Khardeşler de Uzları (Oğuzlar) ve Badzinagları (Peçenekler) ileriye sürdüler ve bütün bu milletler ortak bir şekilde hiddetlerini Romalılara karşı çevirdiler.*"³ şeklinde nakletmektedir.

Rus yıllıklarına göre 915 yılında Batı Avrasya bozkırlarına gelen Peçenekler; burada uzun süre varlıklarını sürdürmüş, iklim ve bitki örtüsünün verdiği imkânlarla konargöçer hayat tarzlarını devam ettirip Ruslarla amansız bir mücadeleye girişmişlerdir. Ruslarla mücadeleye girişmelerine rağmen Peçenekler,

* Araş. Gör., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Edirne/TÜRKİYE, asimkorkmaz52@gmail.com ORCID: 0000-0002-3037-827X

1 Akdes Nimet Kurat, *Peçenekler*, yay. Ahsen Batur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 28.

2 Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 94; Kurat, *Peçenekler*, s. 48, 49.

3 Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrnt D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 91.

bazen Rus knezliklerinin hizmetine girmişlerdir.⁴ 11. yüzyılın ortalarından itibaren Karadeniz'in kuzeyine Uzlar ve Kuman–Kıpçakların göçleri, Peçeneklerin bölgedeki varlıklarını derinden sarsmıştır. Daha geniş otlak arayışı içinde olan Kuman–Kıpçaklar, Don nehrinin batısında bulunan Peçeneklerin topraklarına saldırdılar. Kuman baskısı, Peçeneklerin orta Tuna boyuna yoğun bir şekilde göçlerine ve yeni kurulan Macar devletinin ordusuna katılmalarına neden oldu.⁵ Soydaşlarının göç dalgasıyla Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda varlıkları sona eren Peçeneklerin bazıları Rus topraklarına sığınmış, bir kısmı da Kuman–Kıpçak yönetimine dâhil olmuştur. Fakat Peçeneklerin büyük bir kısmı Balkanlara göç etmişlerdir.

Peçenekler, göç ettikleri bölgelerde bozkıra özgü yaşam koşullarında hayvancılık faaliyetleri yürütmüşlerdir. Klasik devlet sistemi dışında örgütlenen Peçenekler, kuvvetli uruğ teşkilatı içinde kabileler şeklinde yönetimlerini tesis etmişlerdir. Geniş bozkırlarda yaşamaları ve büyük hayvan sürülerini yetiştirmeleri için yaşam tarzlarını tamamıyla güçlü bir askeri esaslara göre kurmuşlardır.⁶ Peçenekler, atlar aracılığıyla hızlı manevra kabiliyeti yüksek savaşçılardır. Ayrıca bozkır savaş taktiklerini ustaca harp meydanlarında uygulamışlardır.⁷

Bu çalışmada Tuna boylarına göç eden Peçeneklerin Bizans'la olan ilişkilerine değinilerek soydaş Kuman–Kıpçakların Peçeneklerin ardından Balkanlara inmeleri ve bu iki Türk boyunun 1091 Lebounion (Lebunium) Meydan Savaşı'na giden süreçte bölgedeki faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ana temasını oluşturan 1091 Lebounion Meydan Savaşı öncesi ve sonrasıyla beraber Peçenek, Kuman-Kıpçak ve Bizans pencerelerinden değerlendirilecektir. Bu savaş, son olarak Türk tarihi bağlamında yorumlanacaktır.

Balkanlarda Peçenekler

Peçenekler, 10. yüzyılda Batı Avrasya topraklarında iyice güçlendiler. Bölge siyasetine yön veren bir halk konumuna geldiler. Peçenek-Bizans ilişkileri, imparator

4 Mualla Uydu Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 36.

5 Ion Grumeza, *The Roots of Balkanization: Eastern Europe C. E. 500-1500*, University Press of America, Plymouth 2010, s. 35; A. Bruce Boswell, "The Kipchak Turks", *The Slavonic and East European Review*, VI/16, 1927, s. 71.

6 Yücel, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, s. 42.

7 Omeljan Pritsak, *The Pecenegs: A Case of Social and Economic Transformation*, the Peter de Ridder Press, Lisse 1976, s. 19.

VII. Konstantin Porphyrogenetos (913-959)⁸ döneminde başladı. Peçeneklerin jeostratejik bir konumda yer almaları ve savaş sanatında komşu halklara üstünlük kurmaları, Bizans'ın dikkatini çekti. Bizans, düşman Bulgarlar ve Macarların Peçenekler tarafından yenilebileceğinin farkındaydı. Bu nedenle, Peçeneklerle bu halklara karşı müttefik oldu. Onları kuzeydeki en önemli komşuları olarak kabul etti.⁹

Bizans açısından Tuna nehri, medeni dünyayla barbar dünya arasında doğal bir sınırdı.¹⁰ Onlara göre Tuna'nın güneyinde medeni toplum Bizans, kuzeyinde ise göçebe halk yığını barbar topluluklar yaşamaktaydı. Bizans İmparatorluğu'nun Kavimler Göçü'nden beri bu topluluklar için takip ettiği komşu göçebe halklar politikası vardı. Bu siyasete göre, tehlikeli olmaya başlayan bir konargöçer halka karşı onun rakibi olan halk destekleniyordu.¹¹ Bu konargöçer halklar için kullanılan en önemli araçlar ise para, hediye ve unvanlardı.¹² Diğer bir deyişle, Bizans'ın genel kuzey politikası, kendi çıkarları uğruna göçebe halklar arasında ayrılıkları körükleyerek olası bir tehlike anında bundan faydalanmak olmuştur.

Dostane bir şekilde başlayan Peçenek-Bizans ilişkileri, 11. yüzyılın ilk çeyreğine kadar bu şekilde devam etti. 1018 yılında birinci Bulgar Devleti'nin yıkılmasıyla Peçeneklerle Bizans ilk kez komşu oldular. Böylelikle Tuna'nın kuzeyinde Peçenekler, güneyinde Bizans yer aldı. Tuna'nın güneyindeki Bizans toprakları artık yaşam koşullarının bir gereği olarak Peçenek akınlarının doğrudan hedefi olmaya başladı. Peçenek-Bizans dostluğu yerini çatışmaya bıraktı. Peçenekler

8 İmparator VII. Konstantin Porphyrogenetos, bilim ve kültüre yazdığı kitaplarla çok önemli katkılar yapmıştır. İmparator, dönemin gelişmelerine ışık tutan *De Administrando Imperio* (Devlet İdaresi) adlı eserinde Peçeneklerle ilgili önemli bilgiler vermektedir. İmparatorun oğluna hitaben yazdığı bu kitap, Bizans siyasetinin el kitabı konumundadır. İmparator, oğluna ne pahasına olursa olsun Peçeneklerle iyi ilişkiler kurmasını tavsiye etmektedir. Bizans'ın geleceği için bunun yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dostane münasebetler tesis etmek için de oğluna; Peçeneklere elçiler göndermeyi, onlara hediyeler verilmesini ve başkente gelen Peçeneklerin iyi bir şekilde ağırlanmasını önermektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, çev. R. J. H. Jenkins, Washington 1967.

9 Kurat, *Peçenekler*, s. 131-138.

10 Alexandru Madgearu, "A Comparison Between Two Migrations in the Byzantine Empire: The Goths and the Pechenegs", *Plural: Journal of History and Geography Department "Ion Creanga" Pedagogical State University*, III/2, 2015, s. 17.

11 Akdes Nimet Kurat, *IV – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara 1992, s. 60.

12 Yonca Anzerlioğlu, "Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 218.

Balkanlarda ilk geniş çaplı akını, 1026'da gerçekleştirdi.¹³ Fakat asıl kapsamlı saldırı, 1046-1047 yıllarında oldu.¹⁴

Peçenekler, Doğu Avrupa'da Bizans'ın diplomasi stratejisinde önemli bir yer işgal ettiler.¹⁵ Bizans İmparatorluğu, Tuna'nın öbür yakasındaki Peçeneklere karşı da daha önceki konargöçer halklar için izlediği siyaseti takip etti. Bizans yönetimi, kuzeyden gelip Trakya'yı yağmalayan ve durdurmakta güçlük çektiği Peçenekleri arazi, para ve değerli hediyeler karşılığında hizmetine almaya başladı. Bizans, bu yollarla Peçenekleri kendi topraklarına yerleştirerek kuzeyden gelebilecek yeni göçebe göç dalgasına karşı onlardan faydalanmayı amaçladı. Ayrıca Peçenekler, ücretli asker olarak Bizans ordusunda yer aldılar. Peçenek birlikleri çoğunlukla savaş meydanlarında öncü kuvvet olarak görevlendirildiler. Peçenek savaşçıları, 11. yüzyılın farklı yıllarında aileleriyle beraber yerel savunma için muhtelif imparatorluk topraklarına yerleştirildiler. Peçenekler, genel hatlarıyla 11. yüzyılda Bizans ordusunda ücretli asker statüsünde en kalabalık şekilde yer alan halktı.¹⁶

1050 yılında bütün Trakya'yı yağmalayan Peçenekler stratejik konumda olan Edirne'yi ilk kez kuşattılar. Peçenek-Bizans savaşlarında Edirne kilit bir konumdaydı. Peçenek akınlarının daha fazla ülkenin iç kısımlarına sokulmaması için Bizans Anadolu'dan getirdiği yeni kuvvetlerle bu kentteki savunma hattını daha da güçlendirdi. Savunmada kalan Bizans kuvvetleri, şehrin kalın surları altında mücadele ettiler. Peçenekler, şiddetli çatışmalardan sonra kenti düşürmeye çok yaklaştılar. Fakat Peçenek başbuğu Sulçe'nin öldürülmesi üzerine, Peçenekler, kuşatmayı kaldırıp geri çekildiler. 1053 yılında Bizans'ın yenilgisi üzerine Peçenek ve Bizans arasında 30 yıllık barış anlaşması yapıldı. Bizans'ın Peçeneklere vergi vermesi şartıyla yapılan anlaşma, Peçeneklerin saldırıları sonucunda uzun süreli olmadı.¹⁷

11. yüzyılın ikinci yarısında Bizans İmparatorluğu, Anadolu'da Müslüman Türklerin akınları ve iç çekişmelerle uğraşıyordu. Bu durumu iyi değerlendiren

13 Kurat, *Peçenekler*, s. 155-156; Mualla Uydu Yücel, *Peçenek Türkleri*, Titez Yayınları, İstanbul 2011, s. 314.

14 Marek Mesko, "Pecheneg Groups in the Balkans (ca. 1053-1091) According to Byzantine Sources", *The Steppe Lands and the World beyond Them*, Yaş 2013, s. 180.

15 Victor Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century: Hungarians, Pechenegs and Uzes*, C I, çev. Dana Badulescu, Schwarzmeer-Studien, Amsterdam 2006, s. 172.

16 Yusuf Ayönü, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI.-XII. Yüzyıllar)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2009, s. 56-58, 66; Alexandru Madgearu, "The Pechenegs in the Byzantine Army", *The Steppe Lands and the World beyond Them*, Yaş 2013, s. 217.

17 Kurat, *Peçenekler*, s. 171-173, 176-178.

Peçenek kuvvetleri Balkanlardaki varlıklarını iyice güçlendirdiler. Bizans'ın Trakya'daki verimli topraklarına yağma faaliyetlerini sıklaştırdılar. 1078'de Peçenekler, Bizans İmparatorluğu'ndaki iç karışıklıklara dâhil oldular. Balkanlarda Bizans'a karşı isyan eden Draç Valisi Nikephoros Basilakios, Peçeneklerden yardım istedi. Peçenekler de bu yardımı olumlu karşıladılar ve Kuman-Kıpçakları bu yardım için çağırdılar. Kuman-Kıpçaklar da çağrı üzerine kalabalık bir orduyla aşağı Tuna havzası üzerinden Trakya'ya geldiler. Peçenekler, yanlarında kalabalık Kuman-Kıpçak savaşçılarıyla beraber yardıma gittiler. Diğer yandan, Basilakios'a Peçenek yardımı ulaşmadan Aleksios Komnenos komutasındaki Bizans ordusu, valiyi yenilgiye uğratmış ve isyanı sonlandırmıştı. Basilakios'un yenildiğini duyan Peçenek-Kuman birlikleri, Edirne'ye yöneldiler ve surların dışındaki evleri yağmalayıp, yaktılar. Daha sonra geldikleri yere geri döndüler.¹⁸ Böylelikle Kuman-Kıpçaklar, Balkanlara ilk saldırılarını, yağma hareketlerini 1078'de gerçekleştirdiler.¹⁹ Bizans kaynakları ilk kez bu tarihten itibaren, Kuman-Kıpçaklarla ilgili bilgi vermeye başlamıştır.²⁰ Peçenekler, bu yardım talebiyle birlikte Kuman-Kıpçaklara Balkanların verimli topraklarını ve yerleşim birimlerini göstermişlerdir. Çünkü Peçenekler, Kuman-Kıpçaklardan önce buraya göç ettiklerinden dolayı bu toprakları iyi bilmekteydiler.

Balkanlarda Peçenek akınlarına karşı mücadele veren I. Aleksios (Aleksi) Komnenos, 1081 yılında başarılı bir darbe girişimiyle Bizans tahtına oturdu. Yetenekli bir kişi olan I. Aleksios Komnenos, devletin en karışık bir döneminde başa geçti.²¹ İktidarının ilk yıllarında Norman tehlikesini atlattıktan sonra, doğuda Selçuklu Türkleriyle batıda Peçeneklerle mücadeleye girişti. Geçici bazı başarılarla rağmen Peçeneklerle mücadele, Bizans'ın tüm gücünü zorladı çünkü dönemin korkunç tehdidi olarak algılanan Peçenekler, Türkler arasında en saldırgan Türk boyuydu.²²

18 Hüseyin Namık Orkun, *Peçenekler*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1933, s. 29, 30; Yusuf Hamzaoglu, *Balkan Türklüğü: Makedonya, Bulgaristan, Slovenya*, C II, Üsküp 2010, s. 98; Mualla Uydu Yücel, "X.-XI. Yüzyıl Türk Tarihinde Edirne", *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu (Edirne: 4-6 Mayıs 2011) Bildiriler Kitabı*, Edirne 2012, s. 18, 19.

19 Florin Curta, *Southern Eastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge 2006, s. 306.

20 Kurat, *Peçenekler*, s. 188.

21 Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, California 1997, s. 612.

22 A. A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire (324-1453)*, C II, the University of Wisconsin Press, Londra 1952, s. 382, 383; John Haldon, *Warfare, State and Society in the Byzantine World: 565-1204*, UCL Press, Londra 1999, s. 93; John Julius Norwich, *Bizans: Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 51; Sergei A. Kozlov, "More Than Enemies. The Description of the Nomads in the Byzantine Literature of the Epoch of the

11. yüzyılın sonlarına yaklaşılrken Balkanlarda Bizans–Peçenek çatışmaları şiddetlendi. Hemen hemen her yıl küçük çaplı da olsa aralarında çatışma oluyordu. Bogomillerin desteğiyle Doğu Balkanlarda Peçenek baskısı iyice arttı.²³ 1087 yılının ilkbaharında Peçenek başbuğu Çelgü, Macar ve Kuman-Kıpçaklardan gelen yardımcı kuvvetler de dâhil 80.000 kişilik orduyla Bizans üzerine büyük bir sefere çıktı. Fakat meydana gelen savaşı, Bizans kazandı. Peçenek başbuğu Çelgü, savaşta öldü.²⁴

Peçenekleri yenilgiye uğratan Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, toparlanmaya imkân vermeden onlara kesin bir darbe indirmek için aynı yıl sefere karar verdi. Peçeneklerin elindeki Silistre (Derster/Drista)'yi ele geçirme gayesiyle yola çıktı. Şehri komuta eden Peçenek Beyi Tatuş (Tatou), bu haberi alır almaz Kuman-Kıpçaklardan yardım istemek üzere şehri terk etti. Şehrin savunulmasını da askerlerine bıraktı. Bizans kuvvetleri, surları delip içeri girdiler. Fakat içte olan asıl iki kaleyi geçemediler. Bizans imparatoru da kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Bu sırada Peçeneklerin, başbuğ Tatuş'la beraber Kuman-Kıpçaklardan yardım geleceğinden haberleri vardı. Silistre'de Bizans'ın çekilmesi üzerine Peçenekler tüm kuvvetleriyle karşı saldırıya geçti. Peçenekler, Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğrattı ve büyük bir ganimet elde etti. Bizans imparatoru, esir olmaktan son anda kurtuldu. Bu arada Kuman-Kıpçaklar, savaş bittikten sonra yardıma geldiler.²⁵ Savaş meydanlarında kazandıkları ganimet ve kölelerle geçimlerini sağlayan Kuman-Kıpçaklar, bol ganimeti ve tutsakları görünce Peçenek beylerinden ganimetten pay istediler. Peçenekler ise Kuman-Kıpçakların savaş sonuçlandıktan sonra savaş alanına geldiklerinden ve bu nedenle savaşmadıklarından dolayı ganimetten pay istemelerini kabul etmediler. Bu karşılık üzerine iki Türk boyu arasında çatışma çıktı. Peçenekler, Kuman-Kıpçaklar karşısında yenilgiye

---

First Pecheneg Incursions into Byzantium”, *Rules and Violence: On the Cultural History of Collective Violence From Late Antiquity to the Confessional Age*, Berlin 2014, s. 84.

23 Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 332; Norwich, *age.*, 51.

24 George Finlay, *History of the Byzantine and Greek Empires from MLVII to MCCCCLIII*, C II, Edinburg 1854, s. 101; Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900 – 1204*, Cambridge 2004, s. 102; Alexandru Madgearu, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th-12th Centuries*, Brill Hotei Publishing, Leiden 2013, s. 137-138; Kurat, *Peçenekler*, s. 201-202.

25 Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (M.S. 1081-1096)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966, s. 25; Kurat, *Peçenekler*, s. 203, 207, 208, 210.

uğradılar. Anna Kommena²⁶, ganimet paylaşımıyla ilgili Peçeneklerle Kuman-Kıpçaklar arasındaki yaşananları şu şekilde anlatmaktadır:

“Kumanlar, bolca ganimet ve esirleri görünce Peçenek beylerine şöyle dediler: “Evimizi barkımızı bıraktık, buraya imdadınıza koştuk; sizinle hem tehlikeleri hem başarıyı paylaşmak için böylesine uzak bir yolu aşmış geldik. Bize düşen her şeyi yapmış bulunduğumuza göre, bizi eli boş göndermeniz haklı olmaz. Gerçekten, savaş olup bitikten sonra buraya varmışsak, bunun sorumluluğu bize değil saldırıya geçivermiş olan imparatora düşer. İşte bu nedenle ya bizimle tüm ganimetleri bölüşürsünüz, ya da bizi, sizin bağlaşıklarınız olmaktan çıkıp düşmanınız olmuş görürsünüz.” Peçenekler ise bu açıklamaya kesin olarak hayır karşılığı verdiler.²⁷

Peçeneklerin savaşta elde ettikleri ganimetten Kuman-Kıpçakların pay istemeleri ve buna olumsuz cevap almaları, aralarındaki ilişkileri farklı bir noktaya taşıdı. Ganimet paylaşımı sorunu iki Türk boyunu birbirine düşürdü. Daha önce iki boy arasında büyük çaplı bir savaşın olup olmadığı bilinmemektedir. Bu yüzden bu çatışma, iki boy arasındaki ilk büyük mücadeledir. Kuman-Kıpçakların Peçeneklerle mücadelesi, Bizans ordusunu tümüyle yok olmaktan kurtardı. Müttefik olarak gelen Kuman-Kıpçaklar, bir anda Peçeneklerin en azılı düşmanları oluverdiler. 1087 yılından sonraki ilişkiler, kanlı çatışmalara sahne oldu. Aralarındaki ittifak ebediyen bozuldu. Diğer bir ifadeyle askeri ittifak yerini kanlı husumete bıraktı. Kuman-Kıpçaklar, elleri boş olarak dönmelerinin intikamını almanın planlarını yapmaya başladılar.²⁸ Peçenek-Kuman husumeti, Bizans İmparatorluğu açısından oldukça olumlu bir gelişmeydi. Çünkü artık birleşip Bizans topraklarına saldıramayacaklardı.

Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklerle yaşadıkları ganimet paylaşımı sorunundan dolayı onlara kin beslemeye başladılar. Peçeneklere karşı Balkanlarda baskılarını iyice şiddetlendirdiler. Fakat yiyecek sıkıntısı çektiklerinden dolayı, gerekli ihtiyaçlarını

26 Bizans İmparatorluğu'nda Komnenos hanedanlığının kurucusu I. Aleksios Komnenos'un büyük kızı Anna Kommena, babasının dönemini (1081-1118) *Alexiad* adlı eserinde anlatmıştır. Eser, bu dönemde hem Anadolu'da hem de Balkanlarda bulunan Türkler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Dünyanın ilk kadın tarihçisi olarak kabul edilen Anna Kommena kitabını babasına adadığından eser, bu ismi taşımaktadır. Anna Kommena'nın yaşamı ve faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Leonora Neville, *Anna Komnene: The Life and Work of a Medieval Historian*, Oxford University Press, New York 2016.

27 Anna Kommena, *Alexiad: Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s. 224.

28 Kurat, *Peçenekler*, s. 213-215; Grumeza, *age.*, s. 67; Mualla Uydu Yücel, “Kumanlar (Kıpçaklar)”, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 555.

sağlamak ve tekrar Peçeneklerin üzerine gitmek için yurtlarına döndüler.²⁹

1088 yılında Peçenek–Kuman sürtüşmesini duyan Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos, Kuman-Kıpçakların tekrar geri geleceğini bekliyordu ve onlardan çekiniyordu. Bu yüzden Synesios adlı elçiyi altın yaldızlı bir fermanla Peçeneklere gönderdi. İmparator, elçiye Peçeneklerle uzlaşması, onların daha fazla ileri gitmelerinin engellenmesini ve ihtiyaçlarının bol bol karşılaması gibi tavsiyelerde bulundu. Böylelikle olası Kuman-Kıpçak saldırısına karşı Peçeneklerle ittifak oluşturmak istiyordu. Kuman-Kıpçakların geleceğini duyan Peçenekler, Bizans imparatorununun barış teklifini kabul ettiler. Hatta Balkan geçitlerindeki kaleleri de Bizans’a bıraktılar. Bizans da onlara yerleşmeleri için yukarı Tunca vadisini bıraktı ve erzak sözü verdi. Karşılıklı çıkar ekseninde aralarında anlaşma sağlandı. Bu sırada Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklerle savaşmak üzere geldiler, fakat onları eski yerlerinde bulamadılar. Bizans’ın Peçeneklerle yapmış oldukları barış anlaşmasını öğrendiler ve imparatora elçiler göndererek ondan Peçeneklere saldırımları için kolaylık sağlanmasını istediler. Peçeneklerle yeni barış anlaşması yapmış bulunan imparator ise bu isteği reddetti ama elçilere birçok armağan vererek onları barışçıl bir ortamda gönderdi. Bu gelişme karşısında ve Kuman-Kıpçak tehlikesi geçtikten sonra Peçenekler anlaşmayı bozdular ve tekrar Bizans yerleşim birimlerini tahrip etmeye başladılar.³⁰

1088’de Kuman-Kıpçakların çekilmesiyle, Bizans-Peçenek savaşlarının son evresi başladı. 1088’den 1091’e kadar Peçenekler Bizans topraklarına karşı talan ve yağma faaliyetlerini arttırarak Trakya’da kapsamlı ve etkili akınlar düzenlediler. Bizans İmparatorluğu, Peçeneklerin bu sürekli saldırılarını durdurmakta oldukça zorlanıyordu. İmparator I. Aleksios Komnenos, hükümdarlık döneminin en zor yıllarını yaşıyordu. Başkent çevresine kadar ilerleyen Peçenekler, ağırlıklı olarak Edirne–İstanbul arasını yağmaladılar. Yoğun insan kayıbindan dolayı Bizans ordusu iyice güçsüz konuma gelmişti. Bu yüzden imparator, Peçenek tehlikesinin günden güne arttığı bu zor dönemde savaşlarda ölen askerlerin oğullarını orduya aldı. Bizans’ın askeri bakımından zayıflığının yanında Balkanlara Kuman-Kıpçakların da inmesi, Trakya’ya yoğun bir şekilde Peçeneklerin akınlarını tetikledi. Bizans, savaş alanından kaçarak Trakya’nın kale duvarlarının arkasında göçebelerin geldikleri yerlere döner umuduyla beklemeye koyuldu.³¹ I. Aleksios Komnenos,

29 Kommena, *age.*, s. 226; C. A. MacArtney, “The Petchenegs”, *The Slavonic and East European Review*, VIII/23, 1929, s. 349.

30 Kommena, *age.*, s. 226; Kurat, *Peçenekler*, s. 230; MacArtney, “*The Petchenegs*”, s. 349.

31 Finlay, *age.*, s. 102; Treadgold, *age.*, s. 617; Mesko, “*Pecheneg Groups in the Balkans (ca. 1053-1091) According to Byzantine Sources*”, s. 203, 204.

1087'den 1091'e kadar aralıklarla süren savaşlarda azılı düşmanları Peçenekleri ortadan kaldırmak için yoğun çaba harcadı.³² Peçenek baskısı, iyiden iyiye başkentte hissedilmeye başlansa da imparator, onları daha fazla yaklaştırmamayı başardı ama Peçenekleri tamamıyla geri püskürtmeye devletin gücü yetmiyordu.³³ 11. yüzyılın sonlarına doğru Trakya'da bu gelişmeler yaşanırken, Kuman-Kıpçakların ise Tuna'nın güneyine geçmedikleri anlaşılmaktadır. Fakat Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklerden öç almak için uygun zamanı kolluyorlardı.³⁴

Büyük Savaş

1088-1090 yılları arasında süregelen çatışmalar neticesinde Bizans'ı yenilgiye uğrutup Trakya'nın büyük bir kısmını ele geçiren Peçenek kuvvetleri, İstanbul'u tehdit etmeye başlamıştı. 1091 yılı başlarında Peçenekler, İstanbul surlarına kadar gelmişlerdi. Bizans İmparatorluğu, tarihinin en güç zamanlarından birini yaşıyordu. Çünkü Balkanlar'daki Türklerle Anadolu'daki Türkler, Bizans'a karşı iş birliğine girmişlerdi. Balkanlarda Peçenekler, Ege Denizi'nde Çaka Bey ve Marmara sahilinde Selçuklular Bizans İmparatorluğu'nu üçlü kısıpaca aldılar. Peçenekler, Ege taraflarında güçlü bir donanmayla Çanakkale Boğazı'na kadar ulaşan ve İzmir civarını elinde tutan Çaka Bey'le İstanbul'u kuşatmak için anlaştilar.³⁵

1091 yılında tarihte ilk kez Bizans İmparatorluğu hem doğudan hem de batıdan Türkler tarafından tarih sahnesinden silinmek gayesiyle yoğun bir şekilde askeri baskı altına alındı. Bizans başkentinde büyük bir korku ve endişe hâkimdi. 1091 yılının başlarında İstanbul'da yaşananlar, 1453'te şehrin düşmesinden önceki yaşananları andırıyordu. 1091 yılında geniş katılımlı Peçenek hücumu, Bizans İmparatorluğu'nu yıkabilecek şiddetteydi. Türk baskısını bertaraf etmek için imparator, batıya mektup gönderdi. Böylece kurtuluş çaresi olarak Bizans İmparatoru, Türklere karşı ilk kez Avrupa'dan askeri yardım talebinde bulundu. Fakat Peçenek baskısının iyiden iyiye arttığı bu vakitte Avrupa'dan beklenen

32 Elisabeth Malamut, "L'image Byzantine des Petchénégues", *Byzantinische Zeitschrift*, c. 88, (1995) s. 135.

33 Norwich, *age.*, s. 52.

34 Kuman-Kıpçakların Tuna'nın güneyine akınlar yapmamasında 1088'de Bizans İmparatorluğu tarafından hoş bir şekilde karşılanıp değerli hediyelerle gönderilmelerinin etkisi olabilir. Ayrıca Kuman-Kıpçakların Peçeneklere karşı Bizans İmparatorluğu'yla askeri müttefik olma ihtimali de vardır. Diğer taraftan, dönemin en önemli kaynağı olan *Alexiad* adlı eserinde Anna Komnena, 1088'den 1091 yılına kadar Kuman-Kıpçaklar hakkında hiçbir bilgi vermemektedir.

35 İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 178; Kurat, *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (M.S. 1081-1096)*, s. 39-40; Ostrogorsky, *age.*, s. 332.

yardım henüz gelmemiştir.³⁶ Bu acil yardım çağrısı, imparatorun istediği zamanda değil ancak birkaç yıl sonra gerçekleşti. Hıristiyan Avrupa dünyasının başlattığı Haçlı Seferleri'nin önemli nedenlerinden birisi de Bizans'ı Peçenek tehlikesinden kurtarmaktı.³⁷

1091 yılının Nisan ayında Peçenekler, Bizans İmparatorluğu'na son darbeyi indirmek için savaş hazırlıklarına başlamışlar ve ilerleyişe geçmişlerdi. Peçeneklerin Çaka Bey'le iş birliğinden haberi olan Bizans İmparatoru, hem deniz yoluyla gelebilecek hem de karadan yapılabilecek saldırılara karşı Meriç nehri ağzındaki Enez'de (Ainos) savunma hattını kurdu çünkü Enez'in jeostratejik konumu savunma için çok elverişliydi. Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, başkentteki bütün kuvvetleri toplayıp gemilerle Enez'e gönderdi. Peçeneklerin asıl kuvvetlerinin ilerlediğini duyunca gemiyle o da Enez'e geldi. Meriç nehri yatağında askerlerinin konaklamaları ve savaş planları için uygun yer aradı. Müdafaaya uygun yer olarak da bir yanı ırmağa, bir yanı bataklığa bakan küçük bir köyün yakınına belirledi. Büyük bir siper kazdırıp bütün orduyu oraya yerleştirdi. Siper ardındaki askerler, Peçenek kuvvetlerinin gittikçe kalabalıklaştığını fark ettiler, durumu imparatora bildirdiler. İmparator I. Aleksios Komnenos, kıyı boyunca uzanan yamaçlardan ilerleyerek yüksek bir yerden Peçenek ordusuna baktı. Peçenek ordusunun büyüklüğü karşısında imparator çok korktu. Birliklerinin Peçenek ordusundaki en güçsüz bir bölüme bile denk olmadığını gördü. Bu yüzden endişeye kapıldı. Yardımcı kuvvet olmadan Bizans'ın kurtuluşu imkânsızdı. Ama imparatorun hiçbir yerden yardım beklentisi yoktu. Bizans ordusu, korkuyla Peçeneklerin harekâtını takip ediyordu. Peçenekler, saldırıya geçmediler ve karargâhlarında kaldılar. Bir ihtimal müttefikleri Çaka Bey'in gelmesini beklediler. Fakat Peçenekler, Çaka Bey'den bekledikleri desteği göremediler. Büyük olasılıkla Çaka Bey, donanmayı vaktinde hazırlayamadı ya da olumsuz hava koşullarından dolayı çıkaramadı. Savaş için tüm hazırlıklarını yapıp Peçeneklerin Çaka Bey'i beklemeye koyulmaları, Bizans'ın işine yaradı.³⁸

Çatışmasız geçen birkaç gün sonra Kuman-Kıpçaklar, Tugorhan (Togortak) ile Bonyak (Maniak) başbuğları başta olmak üzere 40.000 kişilik bir süvari ordusuyla

36 A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s. 165; Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2000, s. 46, 47; Kafesoğlu, *age.*, s. 178; Mualla Uydu Yücel, "Balkanlarda Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar", *Balkanlar El Kitabı*, C I: Tarih, Karam (Karadeniz Araştırmaları Merkezi) & Vadi Yayınları, Çorum / Ankara 2006, s. 198.

37 Kommerna, *age.*, s. 249; Kurat, *Peçenekler*, s. 267.

38 Kommerna, *age.*, s. 249, 250; Kurat, *Peçenekler*, s. 255 – 257; Kurat, *Çaka Bey: İzmir ve Çevresindeki Adaların İlk Türk Beyi (M.S. 1081-1096)*, s. 43.

Enez'e geldiler.³⁹ Bu durum karşısında İmparator I. Aleksios Komnenos, Kuman-Kıpçakların Peçeneklerle birleşip üzerlerine saldırmaları ve ordusunun yok edilme ihtimalini hesaba kattı. Bu yüzden, Kuman-Kıpçaklarla bir an önce anlaşmaya karar verdi. İttifak teklifinde bulunmak için büyük bir orduyla gelen Kuman-Kıpçak başbuğlarına davette bulundu. Kuman-Kıpçaklar da bu daveti kabul ettiler. İmparator, onlara zengin bir sofrayla bol bol ikramda bulundu, değerli armağanlar sundu. Sonra onlardan and içmelerini istedi. Çünkü onlara tümüyle güvenmiyordu. Kuman-Kıpçaklar, dostluk andını içtiler. Peçeneklere karşı savaşmak için kendilerine üç gün verilmesini istediler ve eğer savaştan galip çıkarlarsa ganimeti paylaşacaklarını söylediler. İmparator, Kuman-Kıpçakların savaşla ilgili bu talepleri karşısında gayet mutlu oldu ve onlara üç değil tam on gün süre verdi. Elde edilecek ganimeti de tümüyle onlara bırakacağını söyledi. Savaş meydanında da diledikleri gibi savaşmaları konusunda onları özgür bıraktı. Üstelik Kuman-Kıpçak başbuğları ile Bizans imparatoru, aralarında yaptıkları anlaşmanın daha güvenilir ve sağlam olması için birbirlerine rehinelere dahi verdiler. Böylece Peçeneklere karşı Kuman-Bizans ittifakı esaslı bir şekilde sağlandı. Kuman-Kıpçaklar, üç gün geçmeden vur kaç saldırılarıyla Peçenek ordusuna akınlar yapmaya başladılar. Bu gelişme üzerine Bizans İmparatoru, Meriç Nehri kıyısındaki savaş hazırlıklarını hızlandırdı. Nehir üzerine köprü inşa ettirdi. Kısa zamanda yeni bir siper hendeği kazdı ve hendeğe bütün piyade askerlerini yerleştirdi. Kuman-Kıpçaklar, imparatorun tüm ordusuyla ırmağı geçmeden önce batı yakada bırakmış olduğu siper hendeğiyle çevrili alanı işgal ettiler ve ordugâhlarını orada kurdular. İmparator, nehrin aşağı yakasında sığ geçit yerini ele geçirmek üzere yola çıkar çıkmaz Peçenek saldırısına uğradı. Bu Peçenek birliğini imparator bozguna uğrattı. İki tarafta da ölen çoktu. İlerleyişini sürdüren Bizans ordusu Lebounion⁴⁰ denen yere geldi.⁴¹

39 Peçeneklere karşı Kuman-Kıpçaklar ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ittifakın tam olarak ne zaman yapıldığı hâlâ tartışma konusudur. Anna Kommena'ya göre Kuman-Kıpçaklar, babasının yardım talebiyle değil kendi istekleriyle gelmişlerdi. Çünkü babasının hiçbir yerden yardım umudu yoktu. Ayrıca Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklere saldırmak için en uygun şartları kolluyorlardı. Diğer taraftan, Kuman-Kıpçakların başlarında en önemli başbuğlarının bulunduğu yaklaşık 40.000 kişilik bir orduyla savaş meydanına gelmeleri ittifakın savaştan önce kurulduğu şüphelerini beraberinde getirmektedir. Fakat Peçeneklerin geniş katımlı savaş hazırlıklarını öğrenince Kuman-Kıpçakların Peçenekler üzerine sefere çıkma olasılığı daha yüksektir.

40 Anna Kommena'nın eserinde ayrıca Lebounés Bounos (Lebounés Dağı) olarak da geçen bu yer, günümüzde Enez'in batısındaki Hisarlı Dağ'dır. Savaş, büyük olasılıkla bu dağın batı yamacının eteklerinde yapılmıştır. Kommena, *age.*, s. 252.

41 Kommena, *age.*, s. 250-252; Michael Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204, A Political History*, New York 1997, s. 133.

Bizans İmparatoru, savaşın bir an önce başlaması konusunda acele etmiyordu. Büyük olasılıkla Kuman-Kıpçakların tek başlarına Peçenekleri yeneceklerine pek inanimadığından Avrupa'dan gelebilecek kuvvetleri bekliyordu. Ordu, Meriç'in sağ tarafına yerleştikten sonra Balkanlardan orduya takviye kuvvetler geldi. İmparatorun bu hazırlıklarına karşılık, Kara dere kıyısında konaklayan Peçenekler, Kuman-Kıpçakların geleceklelerini beklemiyorlardı. Kuman-Kıpçakların geldiklerini görünce şaşırıldılar. Kuman-Kıpçakları yanlarına çekmek için onlarla ilişki kurmaya çalıştılar. Kuman-Kıpçaklar, baştan Peçeneklerin ittifak girişimlerini reddettiler. Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklere karşı savaşın ivedilikle olması için çok sabırsızlanıyorlardı. Hatta savaşın başlaması için imparatora elçiler dahi gönderdiler.⁴² Bizans imparatorunun huzuruna çıkan Kuman-Kıpçak elçileri, imparatora şunları söylediler; *"Ne zamana kadar meydana savaşımı erteleyeceğiz? Bilesin ki artık daha fazla beklemeyeceğiz; gün doğunca ya kurdun ya da kuzunun etini yiyeceğiz."*⁴³

Kuman-Kıpçakların Bizans'ın yanında olması ve Balkanlardan Bizans'a yardımcı kuvvetler gelmesi üzerine Peçenekler, Bizans imparatoruna barış koşulları için elçiler gönderdiler. İmparator, onların barış teklifini kabul etmedi ve Kuman-Kıpçakların savaş için iyice kararlı olduklarını görünce savaşın başlamasına karar verdi. Her şeye rağmen Bizans İmparatoru, Kuman-Kıpçaklarla Peçeneklerin aralarında anlaşacakları korkusunu hala taşıyordu.⁴⁴

Savaş kararının alındığı ertesi günün sabahında Bizans imparatoru, ordusunu savaş düzenine soktu. Kuman-Kıpçaklar, imparatorun ordusunu hazırladığını görünce kendileri de hazırlığa koyuldular ve kendi usullerine göre savaş düzenine girdiler. Kuman-Kıpçakların yanında diğer Türk boyu Uzlar da vardı.⁴⁵

29 Nisan 1091 Salı günü Bizans ordusu ve müttefik kuvvetler savaş vaziyeti aldılar. Hilal biçimini almış Bizans ordusunun saldırısıyla savaş başladı. Peçenekler, Bizans'ın hücumuna aynı şiddette karşılık verdiler. Savaşta Kuman-Kıpçakların üstün oldukları meydana çıkınca Peçeneklerin bir kısmı, Kuman-Kıpçakların tarafına geçmeye başladılar. Bunu gören imparator, şüpheye kapıldı ve Bizans askerlerine bu geçişi durdurmalarını emretti. Bizans ve yardımcı kuvvetlerin yoğun saldırısı neticesinde Peçenek hattı tümüyle yarıldı ve iki ordu göğüs göğse çatışmaya başladı. Bilhassa Peçenek ve Kuman-Kıpçak birlikleri arasında

42 Kommena, *age.*, s. 252; Kurat, *Peçenekler*, s. 258.

43 Kommena, *age.*, s. 252.

44 Kommena, *age.*, s. 252, 253; Kurat, *Peçenekler*, s. 258.

45 Kommena, *age.*, s. 253.

dehşet verici bir kıyım yaşanıyordu. Her iki Türk boyu da birbirini yok etmek için canla başla savaşıyordu.⁴⁶ Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklerden intikamlarını tümüyle alma hedefiyle büyük gayret sarf ediyorlardı. Aslında Bizans'a büyük bir zafer kazandırmak için çabalıyorlardı. Peçenek kuvvetleri, iyice dağıldı. Kılıç sesleri, geleneklerine göre savaş alanında bulunan Peçenek kadın ve çocuklarının çığlıkları, yaralı ve ölmek üzere olanların feryatları gibi Peçenek tarafında yaşanan korkunç katliamın gürültüsü gökyüzünü inletiyordu. Bütün harp meydanı ölülerle doldu. Peçenekler, ağır bir yenilgiye uğrayıp insanlık dışı bir uygulamayla kıyıma uğradılar. Bu kıyımdan ancak birkaç Peçenek kaçıp kurtuldu. Fakat büyük bir kısmı savaşarak onurlu bir şekilde ölmeyi tercih etti. Sağ olarak yakalan Peçenekler esir alındı. Esir alınanların sayısı o kadar fazlaydı ki her Bizans askerinin 30 ve üzeri tutsağı vardı. Savaş alanından ayrı bir yere götürülen Peçenek esirlerinin tümü, o gece öldürüldü. Bizans İmparatorluğu, Kuman-Kıpçaklarla beraber Peçenekleri nihai olarak yenilgiye uğratıp önemli bir zafer elde etti.⁴⁷ Meydan muharebesinin Bizans lehine sonuçlanmasında Kuman-Kıpçak önderleri Bonyak ve Tuğorhan'ın önemli katkıları oldu. Lebounion Savaşı, Peçeneklerin Balkanlardaki siyasi ve askeri varlığını oldukça derinden sarsan bir savaştı.⁴⁸

Zafer gecesi Peçenek tutsaklarının vahşi bir şekilde öldürülmesi, Kuman-Kıpçaklar arasında endişeye yol açtı. Kuman-Kıpçakların büyük bir kısmı, imparatorun onlar için de böyle dehşet verici bir plan tasarlayacağından korktular ve o gece, tüm ganimetleriyle beraber Tuna'ya doğru yola çıktılar. Kuman-Kıpçakların acele gece yarısı yola çıkmalarını duyan imparator, onlarla yapılan anlaşma gereği onlara ait olacak ne varsa katırlara yükletti ve bunları Kuman-Kıpçaklara yollattı.⁴⁹

Bizans İmparatorluğu, 1091 Lebounion Savaşı'nda Kuman-Kıpçakların desteğiyle Peçenekleri yok etti. Bu zaferle 1048'den beri devam eden Peçenek tehlikesinden kurtuldu. Peçenekler, Bizans'a saldıramayacak duruma geldiler ve Karadeniz sahil yolundan Balkanlara yapılan akınlar sonlandı. Balkanların güvenliği ve Tuna boylarında Bizans otoritesi tekrar sağlandı. Bu başarı, II. Basileous'tan beri Bizans ordusunun kazandığı en parlak zaferdi. Zafer, Bizans için büyük bir moral kaynağı

46 Kommena, *age.*, s. 254; Kurat, *Peçenekler*, s. 263-264.

47 Anna Kommena, zaferi abartılı bir şekilde şöyle anlatmaktadır: “*Yalnız çok kalabalık değil, gerçekten sayısız olan bütün bir ulus, o gün, kadınlarıyla ve çocuklarıyla tümüyle yok edildi.*” Kommena, *age.*, s. 254.

48 Kommena, *age.*, s. 254-255; Kurat, *Peçenekler*, s. 264 – 265; Norwich, *age.*, s. 52; Marek Mesko, “Notes sur la Chronologie de la Guerre des Byzantins Contre les Petchénégues (1083-1091)”, *Byzantinoslavica*, C LXIX, 2011, s. 3.

49 Kommena, *age.*, s. 256.

oldu. İmparatorlukta, Bizans'ın geçmişteki görkemli günlerine tekrar ulaşabileceği umudunu yeşertti. Savaştan birkaç gün sonra başkentte caddeler süslenerek görkemli kutlamalar yapıldı.⁵⁰

Sonuç ve Değerlendirme

1091 Lebounion Meydan Muharebesi; Bizans, Kuman ve Peçenek kuvvetleri arasında vuku bulan 11. yüzyıl Balkan tarihinin en önemli savaşlarından birisidir. Bu savaş Bizans, Kuman ve Peçenek cephesinden değerlendirildiğinde Bizans için son yılların en önemli askerî başarısı, Türk tarihi bakımından ise bir nevi kardeş kavgasıdır.

Bizans İmparatorluğu, 1091 yılında devleti yıkabilecek ağırlıkta olan Peçenek baskısından diplomasiyle kurtuldu. İmparatorluk açısından bu savaş, bir ölüm kalım meselesiydi. Batıdan askerî yardım talebinde bulunup ama hiçbir yerden gelebilecek yardım umudu olmayan imparator I. Aleksios Komnenos, Kuman-Kıpçakların savaş meydanına gelmelerini fırsat bildi. Kuman-Kıpçakların, Peçeneklerle arasının açık olduğunu bilen Bizans imparatoru, onları kendi tarafına çekmek için Roma İmparatorluğu'ndan kalan bir miras olan diplomasiye başvurdu. *“Düşmanımın düşmanı benim dostumdur!”* anlayışıyla savaş meydanında Kuman-Kıpçaklarla savaş üzerine çıkarlarına en uygun bir şekilde anlaşma yaptı. Devletin en zor anında Türk baskısını, başka bir Türk boyunun yardımıyla atlattı. Böylece ustaca bir planla Peçenek-Kuman düşmanlığından en iyi şekilde yararlanıp Peçenekleri kendi soydaşlarına imha ettirdi, başkent kapılarına kadar dayanan tehlikeyi ortadan kaldırdı. Bizans İmparatorluğu, 1071'de Malazgirt Meydan Muharebesi'nde soydaş Türklerin ittifakıyla Anadolu'yu kaybederken; 1091 yılında Lebounion Meydan Muharebesi'nde ise konargöçer Türklerin birbirlerine olan husumetinden faydalanarak yıkılmaktan kurtuldu.

Kuman-Kıpçaklar, 1087 yılında Peçeneklerle yaşadıkları ganimet paylaşımından kaynaklanan intikamlarını, 4 yıl sonra bu savaşla birlikte fazlasıyla aldılar. Kuman-Kıpçak birlikleri hedeflerini tümüyle Peçenekleri ağır bir şekilde cezalandırma olarak belirlediler. Bu yüzden, Peçeneklerin düşmanı Bizans'ın ittifak teklifini kabul ettiler. Bizans'ın Türkler arasındaki düşmanlığı arttıran oyunun o dönemde bir parçası oldular. Bizans İmparatorluğu'nu büyük bir hezimetten kurtardılar. Peçeneklerin Balkanlardaki varlığını sona erdiren bu savaş, Kuman-Kıpçakların bölgedeki faaliyetlerinin önünü açtı. Artık Balkanların verimli toprakları, Kuman-Kıpçak akınlarmın yegâne hedefi oldu.

50 Kurat, *age.*, s. 266; Norwich, *age.*, s. 52, 53.

11. yüzyılın sonlarında Peçenekler, tüm kuvvetleriyle ve aileleriyle beraber yekvücut bu savaşa hazırlandılar. Bizans başkentini yoğun bir şekilde baskıya alıp imparatorluk tarihinde ilk kez Bizans'ın Katolik Batı'dan askeri yardım talebinde bulunmasının nedenlerinden birisi oldular. Peçenekler, Bizans'ı bozguna uğratmak için Ege'deki Çaka Bey'le anlaştılar. Peçenek kuvvetlerinin ana gayeleri; Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratarak başkenti almak, Trakya'daki varlıklarını daha da sağlamlaştırmaktı. Fakat hedefledikleri savaş planı tutmadı. Büyük savaş için tüm hazırlıklarını tamamlayıp Peçenek ordusunun müttefiki Çaka Bey'i bekleyişe geçişi, büyük bir stratejik hataya neden oldu. Atağa geçmeden beklenen birkaç gün, Bizans'ı neredeyse yok olmaktan kurtardı. Eğer Peçenekler, beklemeye koyulmayıp saldırıya geçselerdi, Bizans başkentini zapt edebilirdi çünkü karşılarında güçsüz bir ordu vardı. Bekleyişe rağmen Çaka Bey'den denizden gelecek destek gelmedi. Bu olumsuz gelişmenin üzerine bir de hiç ummadık bir vakitte düşmanları Kuman-Kıpçakların çıkıp gelmesi, Peçenekler için tam bir yıkım oldu. Artık savaş, Peçenekler için var olup olmama mücadelesine dönüştü. Peçenek savaşçılarının büyük bir kısmı savaş meydanında mertçe savaşarak öldü. Peçenekler, muharebe meydanında aldıkları bu ağır mağlubiyetle bölgede askerî ve siyasi bir güç olmaktan çıktılar. Kumanların kini ve Bizans'ın hırsı; savaş meydanında kadın, çocuk demeden insanlık dışı bir tavırla Peçeneklerin toplu bir şekilde katledilmesine neden oldu. Tutsak olarak götürülenler de aynı akıbete uğradılar. Peçenekler, büyük bir nüfus kaybı yaşadılar. Kaçıp kurtulup hayatta kalan Peçenekler, Balkanlara dağıldılar.

1091 Lebounion Meydan Savaşı, Peçenek-Bizans arasında cereyan eden bir savaş olarak kabul edilse de Türk tarihi açısından bakıldığında aslında iki soydaş Türk boyunun mücadelesidir. Türk tarihi bağlamında bu meydan muharebesinin önemi, Türkler Balkanlarda en büyük ezeli ortak düşmanlarına karşı birlik olmayıp kendi çıkarlarının peşinde koşup birbirleriyle savaşmalarıdır. Her ne kadar Kuman-Kıpçaklar, Peçeneklerden intikamlarını fazlasıyla alsa da genel perspektiften değerlendirildiğinde savaşın Türk tarihi açısından olumsuz sonuçlar doğurduğu aşikârdır. Bu meydan muharebesi, tarihte ilk kez iki Türk halkının Balkanlardaki en kanlı savaşlarıdır. Bu savaş, aynı yaşam felsefesine sahip iki Türk boyunun anavatanından başlayıp Batı Avrasya bozkırlarında devam eden ve son olarak Balkanlarda doruğa ulaşan mücadelelerinin en kanlı hesaplaşması olarak yorumlana bilinir. Ayrıca bu savaş, Peçenek-Kuman kapışmasının sonuncusu olup tamamıyla Bizans menfaatleriyle neticelenmiştir. Kuman-Kıpçaklar, Bizans'a karşı Çaka Bey ile Peçenekler arasındaki ittifakı büyük olasılıkla bilmiyorlardı. Eğer

soydaşlarımın bu ittifakına dâhil olup Bizans'a karşı savaşsalardı, belki İstanbul 1453'te değil de 1091'de yine Türkler tarafından ele geçirile bilinirdi. Bizans, Balkanlar ve Anadolu yönlerinden sıkıştırılmışken Türk tarihinde daha önceki devirlerde olduğu gibi Türkler arasındaki rekabet yüzünden ortak düşmana karşı birleşilmedi ve tarihi bir fırsat küçük kazanımlar bahanesiyle kaçırıldı. Ancak birkaç yüzyıl sonra İstanbul fethedildi.

1091 yılı, dünya tarihine Bizans İmparatorluğu'nun Türk baskısından yine bir Türk halkı yardımıyla kurtulduğu zaman olarak kayda geçmiştir. Ayrıca bu yıl Türklerin birbirleriyle savaşmaları bir başka sene olarak da tarihte yerini almıştır.

Kaynaklar

Angold, Michael, *The Byzantine Empire, 1025-1204, A Political History*, Longman, New York 1997.

Anna Kommena, *Alexiad: Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi'nin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.

Anzerlioğlu, Yonca, "Bizans İmparatorluğu'nda Türk Varlığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 218-232.

Ayönü, Yusuf, "Bizans Ordusunda Ücretli Türk Askerler (XI-XII. Yüzyıllar)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, 2009, s. 53-69.

Boswell, A. Bruce, "The Kipçak Turks", *The Slavonic and East European Review*, VI/16, 1927, s. 68-85.

Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, çev. R. J. H. Jenkins, Washington 1967.

Curta, Florin, *Southern Eastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Finlay, George, *History of the Byzantine and Greek Empires from MLVII to MCCCCLIII*, C II, Edinburg 1854.

Gökbel, Ahmet, *Kıpçak Türkleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.

Grumeza, Ion, *The Roots of Balkanization: Eastern Europe C. E. 500-1500*, University Press of America, Plymouth 2010.

Haldon, John, *Warfare, State and Society in the Byzantine World: 565-1204*, UCL Press, Londra 1999.

Hamzaoğlu, Yusuf, *Balkan Türklüğü: Makedonya, Bulgaristan, Slovenya*, C II, Logos A, Üsküp 2010.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

Kozlov, Sergei A., "More Than Enemies. The Description of the Nomads in the Byzantine Literature of the Epoch of the First Pecheneg Incursions into Byzantium", *Rules and Violence: On the Cultural History of Collective Violence From Late Antiquity to the Confessional Age*, Berlin 2014, s. 83-99.

Kurat, Akdes Nimet, *Çaka Bey: İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi (M.S. 1081-1096)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1966.

_____, *IV – XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara 1992.

_____, *Peçenekler*, yay. Ahsen Batur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

MacArtney, C. A., “The Petchenegs”, *The Slavonic and East European Review*, VIII/23, 1929, s. 342-355.

Madgearu, Alexandru, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th-12th Centuries*, Brill Hotei Publishing, Leiden 2013.

_____, “The Pechenegs in the Byzantine Army”, *The Steppe Lands and the World beyond Them*, Yaş 2013, ss. 207-218.

_____, “A Comparison Between Two Migrations in the Byzantine Empire: The Goths and the Pechenegs”, *Plural: Journal of History and Geography Department “Ion Creanga” Pedagogical State University*, III/2, 2015, ss. 17-26.

Malamut, Elisabeth, “L’image Byzantine des Petchénégues”, *Byzantinische Zeitschrift*, C 88, 1995, s. 105-147.

Mesko, Marek, “Notes sur la Chronologie de la Guerre des Byzantins Contre les Petchénégues (1083-1091)”, *Byzantinoslavica*, C LXIX, 2011, s. 1-15.

_____, “Pecheneg Groups in the Balkans (ca. 1053-1091) According to Byzantine Sources”, *The Steppe Lands and the World beyond Them*, Yaş 2013, ss. 179-205.

Neville, Leonora, *Anna Komnene: The Life and Work of a Medieval Historian*, Oxford University Press, New York 2016.

Norwich, John Julius, *Bizans: Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082-1453)*, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

Orkun, Hüseyin Namık, *Peçenekler*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1933.

Pritsak, Omeljan, *The Pecenegs: A Case of Social and Economic Transformation*, the Peter de Ridder Press, Lisse 1976.

Spinei, Victor, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century: Hungarians, Pechenegs and Uzes*, C I, çev. Dana Badulescu, Schwarzmeer-Studien, Amsterdam 2006.

Stephenson, Paul, *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Şeşen, Ramazan, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Treadgold, Warren, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, California 1997.

Togan, A. Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Yücel, Mualla Uydu, "Balkanlarda Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar", *Balkanlar El Kitabı*, C I, Tarih, Karam (Karadeniz Araştırmaları Merkezi) & Vadi Yayınları, Çorum / Ankara 2006, ss. 185-214.

_____, *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

_____, *Peçenek Türkleri*, Titiz Yayınları, İstanbul 2011.

_____, "X.-XI. Yüzyıl Türk Tarihinde Edirne", *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu (Edirne: 4-6 Mayıs 2011) Bildiriler Kitabı*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edirne 2012, ss. 1-24.

_____, "Kumanlar (Kıpçaklar)", *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013, ss. 541-575.

Vasiliev, A. A., *History of the Byzantine Empire (324-1453)*, C II, the University of Wisconsin Press, Londra 1952.

